19. Приказы николаевского градоначальника Тикоцкого// Адрес – календарь и справочная книга Николаевского градоначальства на 1902г. – Николаев, 1901. – с.91 – 92.
20. РГИА. – Ф.1284. – Оп.67. – Д.241.
21. РГИА. – Ф.1284. – Оп.23. – Д.1.
22. Филиал ГАОО в г. Измаиле. – Ф.56. – Оп.1. – Д.88.
23. ГАОО. – Ф.1. – оп.191. – Д.6.
24. Государственный архив Николаевской области (ГАНО). – Ф.229. – Оп.1. – Д.124.
25. О мерах против заноса заразных заболеваний в г. Севастополь в связи с военным временем. Доклад городского санитарного врача И.В. Александровского Севастопольской санитарно – исполнительной комиссии 5 апреля 1915 г. – Севастополь, 1915. – 43 с.
26. ГАНО. – Ф.229. – Оп.1. – Д.284.

Зінченко О.В.

ПРАВА ДЕРЖАВНИХ РАДНИКІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ 1906–1916 років

Актуальність дослідження. У наше реформаторсько-перехідне сьогодення будь – які права окремої людини, груп, колективів, цілого суспільства, його державних та громадських установ набувають наукового, політичного і практичного значення. Це стосується і минулого, яке з різних причин замовчувалось чи перекручувалось, зокрема, прав державних радників Російської імперії 1906 – 1916 рр. Ця проблема виявилась зовсім недослідженою. У 1909 р. її частково зачіпав російський правознавець А.К.Фон-Резон [9]. Радянські ж історики взагалі ігнорували Державну раду, виходячи з ленінського положення про те, що вона є виключно реакційною установою, яка зовсім не відрізняється від царських «воєнно-польових судів» та «Союзу російського народу» [1, с. 279; 2, с. 145]. У зв'язку з цим *метою* нашого *дослідження* є спроба охарактеризувати основні права членів Державної ради Російської імперії 1906 – 1916 рр. шляхом аналізу законодавчих актів установчого характеру. Головне *завдання статті* саме і полягає у детальному дослідженні Запроваджень Державної ради 24 квітня 1906 р. та Державної думи 20 лютого 1906 р.

Для втілення в життя повноважень та виконання певних обов'язків членами палат народного представництва їм необхідно було користуватись відповідними правами. «В державах з народним представництвом, - підкреслював у 1909 р. А.К.Фон-Резон, - членам палат надаються певні особливі права та переваги, що вважаються необхідними для забезпечення означеним особам вільного й успішного виконання їхніх обов'язків» [9, с. 1]. Особливі права народних обранців виражались, по-перше, у свободі промови, і, по-друге, у захищеності від простого способу позбавлення волі. Вони були відомі і оновленому революцією російському праву. Про них говорилось у статтях 5, 26 та 27 Запровадження Державної ради 24 квітня 1906 р. та статтях 14 – 16 Запровадження Державної думи 20 лютого 1906 р. [7, с. 144, 149 – 150; 6, с. 943]. «Державна Рада у пропонованих їй справах, - виголошувала стаття 5 Запровадження Державної ради, - користується усією свободою думки» [7, с. 144].

Необхідно зазначити, що згадані особливі права державних радників, як і депутатів Державної думи, не могли бути абсолютними. Так, свобода промови, під якою розумілась уся сукупність словесної діяльності депутата під час виконання покладених на нього відповідних до цього звання обов'язків, не могла бути безмежною. Цій свободі належало мати певні границі в інтересах збереження гідності та успішності занять представницьких зборів. Обмеження визначались, по-перше, самим законом або так званими наказами (регламентами) означених зборів. Стаття 5 Запровадження Державної ради 24 квітня 1906 р. надавала державним радникам право цілком вільного обговорення й критики усіх запропонованих Державній раді законопроектів і взагалі справ та усіх пов'язаних з останніми обставин, дій та думок осіб чи місць, що їх надіслали, лише вимагаючи, щоб критика зачіпала дійсну сутність питання і обумовлювалась тільки нею. «Надання членам Державної ради права свободи промови, – констатував А.К.Фон-Резон, – не звільняло їх від загального обов'язку підкорятись дії законів і законів кримінальних в особливості; дозволялась свобода критики, але не свобода лайки та скривдження чи свобода заклику до злочинних дій і таке інше» [9, № 8, с. 81]. До цього слід додати, що відповідно до статті 5 Запровадження Державної ради 24 квітня 1906 р. члени останньої користувались «усією свободою думки» не абсолютно, а лише «у пропонованих їй справах» [7, с. 144]. Немає сумніву, що під терміном «пропонованих» розумілися справи, які пропонувались законом, тобто підвідомчі Державній раді і надійшли у встановленому порядку, відповідно до статей 29, 43, 54 – 56 та 57 – 59 Запровадження Державної ради [7, с. 150, 152, 154 – 156]. У цих статтях визначався порядок внесення законопроектів [ст. 29, 54 – 56], право збудження Радою законодавчих пропозицій (ст. 43) та порядок здійснення радниками запитів до членів уряду [ст. 57 – 59] [7, с. 150, 152, 154 – 156]. Саме тому не можна було вважати "пропонованими" усі ті справи, які, по-перше, хоча і надійшли правильно, відповідно до формальної точки зору, до Державної ради, але за своєю сутністю не підлягали її розгляду, а, по-друге, які надійшли до Державної ради з порушенням формального порядку. Наприклад, якщо самою Державною радою збуджено пропозицію щодо застосування чи зміни Основних державних законів, що не входило до її повноважень, або коли вироблений Державною радою законопроект, що не отримав монаршого затвердження, вносився на розгляд протягом тієї ж сесії, то про застосування статті 5 не могло бути і мови. У тому ж розумінні необхідно було сприймати і термін "справи, що підлягають віданню Думи", який містився у статті 14 її Запровадження (20 лютого 1906 р.) [6, с.943]. "Взагалі можна сказати, що дарована членам Державної ради свобода промови, – писав А.К.Фон-Резон, – у цілому мала те ж значення, що й привілеї, надані з цього предмету німецькими монархами державним урядовцям у 17 – 18 століттях, і ці привілеї встановлювали… не повну безвідповідальність депутатів, а, навпаки, їхню відповідальність, але лише у передбачених законом випадках та в загальному законному порядку. Цей характер вказане правило зберегло і після переходу до нових Запроваджень Державної думи та Державної ради" [9, с. 82].

Отже, депутати палат народного представництва могли користуватися свободою промови лише у визначених законом межах. Подібні законні правила містилися у той час майже у всіх конституціях, причому, не дивлячись на різні редакції відповідних статей, вони мали загальну мету забезпечити депутатам у

процесі виконання їхніх обов'язків свободу слова у більших обсягах, ніж вона визнавалась загальним законодавством в інших випадках. А для того, щоб думка представницьких зборів була вільною, необхідна свобода думки кожного окремого депутата. Саме тому перша частина статті 34 Запровадження Державної ради 30 березня 1901 р., говорячи про свободу думки Державної ради, припускала свободу думки її членів. Що ж стосувалось наступного додавання слова "ухвала", то можна сказати, що під думкою слід було розуміти лише остаточний висновок з усіх міркувань даного промовця, в той час як "ухвала" охоплювала останнє. Отже, виходило, що Державна рада користувалася свободою думки. Однак стаття 34 Запровадження Державної ради 1901 р. мала й другу частину. У ній Державна рада зобов'язувалась доходити суті справи і вникати у силу питань, що підлягали вирішенню, не віддаляючись від їхньої сутності й засновуючи свої висновки на "ухвалах позитивних" [8, с. 16]. Таким чином, "думка" складалась з "ухвали" та "висновків". З цього випливало, що державні радники користувались усією свободою стосовно "ухвал", які входили до складу "думки". Однак, коли члени Державної ради скоювали своїми промовами якусь злочинну дію, то вони не могли захищатись посиланням на статтю 34. В той же час, поки вони дотримувались меж закону, якою б суворою і невблаганною не виявлялась їхня критика, якими б неприємними їхні зауваження не були для тієї чи іншої особи, державні радники залишались захищеними від усіх таких наслідків, які для іншого могла викликати досить вільно й різко висловлена думка.

Що ж стосувалось другого особливого права народних обранців, то воно знаходилось ще дальше від абсолютності, про що говорило саме його визначення: захищеність від "простого" способу позбавлення волі. З цього випливало, що існує чи існують й інші, тобто "непрості" способи позбавлення депутата волі. Відповідно до закону, державні радники, як і депутати Державної думи, могли підлягати позбавленню або обмеженню волі, не інакше, як рішенням судової влади. Вони не підлягали особистому затриманню за борги. Для позбавлення ж їх волі рішенням судової влади був необхідним попередній дозвіл Державної ради чи Думи, за винятком випадків: 1) притягнення їх до відповідальності за злочинні дії, скоєні під час виконання або з приводу виконання обов'язків, що покладались на них їхнім званням, і 2) затримання під час скоєння злочинної дії або наступного дня [7, ст. 27, с. 149 – 150. ст. 68, с. 157. ст. 68, с. 157. ст. 86, с. 160; 6, ст. 15, 16, 22, с. 944].

Означені права розподілялись на дві частини. У принципі вони існували відповідно до самого закону. Жодна адміністративна установа не мала права позбавити чи обмежити волю депутата. Ця заборона виявлялась абсолютною. Але, по-друге, позбавлення депутата волі закон допускав за згодою Державної ради або Думи. До того ж закон передбачав попередню згоду, тобто щоб вона передувала самому факту позбавлення волі [7, ст. 86 – 95, с. 160 – 162; 6, ст. 22, с. 944]. В той же час необхідно зазначити, що наведені вище постанови стосувались виключно особистості державного радника чи депутата Думи. На народних обранців розповсюджувався інший закон, який не стосувався позбавлення чи обмеження їхньої волі, але міг бути застосований адміністративними установами. Це було запроваджене ще 14 серпня 1881 р. "Положення про заходи з охорони державного порядку та громадського спокою" [4]. За свідченням А.К.Фон-Резона, воно розповсюджувалось і на державних радників та депутатів Думи [9, с. 110]. Відповідно до "Положення…", на майно останніх могли бути накладені арешт та секвестр, призупинені їхні періодичні видання, закриті утримувані ними учбові заклади. Не могли народні обранці захиститися своїм депутатським званням і проти обшуків займаних ними приміщень та квартир, що здійснювались адміністративними установами на тій підставі, що такі дії не складали ні позбавлення, ні обмеження волі [4, ст. 21, 26, 29, с. 264 – 265]. Депутати Державної думи протестували проти такої позиції уряду, заявляли, що обшук складає порушення недоторканності депутата, про яку не може бути й мови, коли визнати можливість у будь-який час обшукувати депутатів [5]. А.К.Фон-Резон вважав, що заперечення депутатів Державної думи були безпідставними, оскільки стаття 15 Запровадження Державної думи (20 лютого 1906 р.) говорила не про недоторканність депутатів, а про позбавлення та обмеження їх волі, що вочевидь далеко не одне й те ж, оскільки останні терміни вужчі за перший. Правознавець вважав також, що обшук, відповідно до законної термінології, не має нічого спільного з позбавленням чи обмеженням волі. Він підкреслював, що ні в статті 15, ні в будь-якій іншій не говорилось про недоторканність приміщення депутатів, яка, відповідно до закону, взагалі не існувала [9, с. 110 – 111].

Як вказано вище, народні обранці могли позбавитись волі і без попередньої згоди Державної ради чи Думи. Стаття 68 Запровадження Державної ради (24 квітня 1906 р.) декларувала, що віданню першого Департаменту Ради підлягали "справи про відповідальність за злочинні дії, скоєні членами Державної ради і членами Державної думи під час виконання або з приводу виконання покладених на них цим званням обов'язків" [7, ст. 68, п. 4, с. 157]. Стаття 22 Запровадження Державної думи (20 лютого 1906 р.) також виголошувала, що "члени Державної думи за злочинні дії, скоєні ними під час виконання або з приводу виконання покладених на них цим званням обов'язків притягуються до відповідальності у порядку і на підставах, встановлених для притягнення до відповідальності вищих урядовців державного управління (Запр. Держ. Ради, ст. 86 – 95)"[6, с. 944]. Цей порядок полягав у наступному. Донесення та скарги, що містили звинувачення в означених у пункті 4 статті 68 Запровадження Державної ради (24 квітня 1906 р.) у злочинних діях, надсилались на монарший розсуд, після чого надходили до першого Департаменту Державної ради. Департамент повідомляв особам, що притягувались до відповідальності, як про предмет звинувачення, так і про наявні докази, і вимагав від них пояснень [7, ст. 86 – 89, с. 160 – 161]. Після розгляду наданих пояснень та збирання свідчень, що виявлялись необхідними для з'ясування справи, Департамент доходив постанови про подальший хід справи. Коли, за обставинами справи, виявлялось необхідним попереднє слідство, його виконання покладалось на одного з сенаторів Касаційних департаментів, за монаршим призначенням, а прокурорські у цьому слідстві обов'язки виконував Обер-прокурор Кримінального касаційного департаменту [7, ст. 90 – 91, с. 161].

Окрім цього державні радники, як і депутати Державної думи, відмовившись дати урочисту обіцянку під час вступу до тієї чи іншої палати, вважались такими, що зняли з себе звання народного обранця [7, ст. 27, с. 149 – 15о; 6, ст. 17, с. 943]. Вони його позбавлялись і у випадку втрати російського підданства або

цензу, що надавав право участі у виборах [7, ст. 27, с. 149 – 150; 6, ст. 18, с.944]. Таке ж покарання наступало, коли виявлялось, що обранці підлягали судові за злочинні дії, в наслідок яких вони позбавлялись права володіти майном, звільнялись зі служби за крадіжку, шахрайство, привласнення довіреного майна, приховання краденого, купівлю, взяття в заставу явно краденого або отриманого через оману майна та лихварство, коли вони судовими вироками не виправдані, якщо б вони після засудження були б звільнені від покарання за давністю; коли їх було усунено судовими вироками від посади чи коли вони перебували під опікою або були визнані неспроможними, а також позбавлені духовного сану за розпусту чи вилучені з різних товариств або дворянських зборів їхніми рішеннями [7, ст. 27, с. 149 – 150; 6, ст. 19, с. 944; 3, с. 792 – 793].

Таким чином, запровадження законодавчої Державної ради, як і Думи, передбачало необхідні для забезпечення вільного виконання народними обранцями їхніх обов'язків права та переваги, які полягали у свободі промови та у захищеності від простого способу позбавлення волі. Однак ці права не були абсолютними. Під свободою промови розумілась уся сукупність словесної діяльності депутата під час виконання покладених на нього відповідних до цього звання обов'язків. Ця свобода не була безмежною, і її обмеження визначались законом в інтересах збереження гідності представницького органу та успішності його діяльності. Образа певних осіб, брутальна лайка, бійка, заклик до злочинних дій, безпосередня участь у таких діях не звільняли народних обранців від покарання, і перш за все – від позбавлення звання депутата. Подібні законні правила в той час були властиві майже усім конституціям і, не зважаючи на різні редакції відповідних статей, вони переслідували загальну мету: забезпечити депутатам у процесі виконання їхніх обов'язків свободу слова у більших обсягах, ніж вона визнавалась в інших випадках.

Захищеність народних обранців від простого способу позбавлення волі знаходилась ще далі від абсолютності, адже з формулювання цього права випливала наявність і "непростих" способів позбавлення депутата волі. Державні радники, відповідно до цих "непростих" способів, підлягали позбавленню чи обмеженню волі рішенням судової влади за умови попередньої згоди палати. Суд мав право позбавити депутата волі і без попереднього дозволу палати у разі затримання його під час скоєння ним злочинних дій.

Одночасно з цим в Російській імперії залишалось чинним і після виникнення народного представництва запроваджене ще 14 серпня 1881 р. "Положення про заходи з охорони державного порядку та громадського спокою", яке розповсюджувалось і на державних радників та депутатів Думи. Це було положення про надзвичайні заходи.

Отже, оновлене революцією державне законодавство Російської імперії суттєво відрізнялось від постанов конституцій іноземних держав з тих же питань і зовсім не мало за мету встановити "недоторканність" депутатів та звільнення їхньої діяльності з виконання обов'язків, що покладались на них цим званням, від будь-якого впливу верховної виконавчої влади. Ці закони лише встановлювали певні точно визначені спеціальні права російських депутатів, якими вони користувались, на відміну від інших підданих, до тих пір, доки перебували у званні членів Державної ради чи Думи.

Джерела та література

1. Ленин В.И. Политические партии России // Ленин В.И. ПСС. – Т. 21. – С. 275 – 287.
2. Ленин В.И. Проект речи по аграрному вопросу в Государственной Думе // Ленин В.И. ПСС. – Т. 15. – 127–160.
3. Положение о выборах в Государственную Думу (3 июня 1907г.) // Законодательные акты переходного времени 1904 – 1908 гг. – Спб.: Право, 1909. – С. 790 – 940.
4. Положение о мерах к охране государственного порядка и общественного спокойствия. – 14 августа 1881 г. // 3-е ПСЗ. – Спб.: Гос. Тип., 1885. – Т. 1. – С. 261 – 265.
5. Стенографический отчет Государственной Думы. – Созыв 1. – Сессия 1. – Т. 1.
6. Учреждение Государственной Думы 20 февраля 1906 г. // Законодательные акты переходного времени 1904 – 1908 гг. – С. 941 – 957.
7. Учреждение Государственного Совета 24 апреля 1906 г. // Конституция Российской империи. – Спб.: Экон. тип., 1907. – С. 144 – 171.
8. Учреждение Государственного Совета 30 марта 1901 г. – Спб.: Гос. тип., 1901. – С. 7 – 60.
9. Фон-Резон А.К. Об особенных правах выборных членов Государственного Совета и членов Государственной Думы // Журнал министерства юстиции. – 1909. № 7. – С. 1 – 67. – № 8. – С. 65 – 128.

Королёв В.И.

ИСТОРИЯ ПОЛИЦИИ КРЫМА: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

Обращение к этому вопросу диктуется не разработанностью данной темы, поэтому автором ставится задача привлечь к ней внимание исследователей и наметить пути ее разрешения. Актуальность и научная новизна несомненно налицо, что показывается дальнейшим повествованием.

Во многих историко-правовых исследованиях царскую Россию называли полицейским государством, однако история самой полиции в национальной литературе остается почти неразработанной. Этой проблеме посвящено лишь несколько работ, не больших по объему и предназначенных для учебных целей. [1]. Между тем она приобретает актуальность и представляет научный интерес, особенно сегодня, когда в ходе становления и развития Украины как независимого и демократического государства формируется система органов национальной милиции. Особое, на наш взгляд, и немалое внимание вызывает исследование деятельности правоохранительных органов прошлого на региональном уровне. Тем более в Крыму, где развитие исторического процесса в конце XIX – начале XX вв. имело (как впрочем, и ныне имеет) ярко выраженные особенности.

Здесь происходили события, имевшие резонанс не только у всероссийской, но и мировой общественности: к примеру, акт воинского неповиновения на броненосце «Потемкин Таврический» в июне, массо-